

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הלכה

גרמת מזוזת בעקיפין ובלא כוונה

פרשת ויגש תשפ"ג

שנה כ"ד – קובץ " [תתל"א]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

סימן טוב ומזל טוב יהא לנו ולכל ישראל

ברגשי גיל ושמחה משגרים אנו ברכת מזל טבא
קדם מוריננו ורבינו מורה דרכינו ומאיר נתיבותינו
כבוד רבינו מרן הגאב"ד שליט"א

לרגל השמחה במעונו

בשמחת היכנס נכדו

הבחור הבר מצווה יעקב הלוי שפיץ נ"ו

בן לחתנו חביבו הרה"ג רבי משה יהודה הלוי שליט"א
לנועם עול תורה ומצוות

ויה"ר שיזכה רבינו מרן שליט"א

לראות רוב נחת דקדושה מכל יו"ח

ויתקיים בו דברי הנביא (ישעיהו ג' י')

"אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו"

עדי נזכה לביאת גואל צדק בב"א

המברכים מכל לב

הנהלת המוסדות

רבנן ותלמידהון

פרשת ויגש

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

"ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך
כי עודך חי" (מ"ו ל').

"אמותה הפעם. פשוטו כתרגומו, ומדרשו, סבור הייתי למוות
שתי מיתות, בעולם הזה ובעולם הבא, שנסתלקה ממני שכינה
והייתי אומר שיתבעני הקדוש ברוך הוא מיתתך, עכשיו שעודך חי,
לא אמות אלא פעם אחת" (רש"י שם מתנחומא ט').

א

אם הגורם מוות בעקיפין ללא כוונה עוון בידו

הנה מבואר מדברי רש"י דיעקב חשש שיענש על שסובב וגרם למוות יוסף הצדיק,
ורק כשראה שעוד יוסף חי שקטה רוחו ואמר אמותה רק פעם אחת.

וכבר נחלקו רבותינו גדולי הדורות בכעין זה, ופלא בעיני שלא הביאו דברי חז"ל
אלה המובאים ברש"י. ונבאר הלכתא דא.

הנה כתב בשו"ת מהר"י וייל (סימן קכ"ה) בתשובה לשאלתו של ר' יקותיאל:

"מה שכתבת איך שבשליחותך נהרג ר' עזרא הי"ד. גרסינן באגדת חלק (סנהדרין
צ"ה ע"א) אמר לו הקב"ה לדוד, עד מתי יהא עון זה טמון בידך, על ידך נהרג נוב עיר
הכהנים, על ידך נהרג דואג ואחיתופל, על ידך נהרגו שאול ושלשת בניו, רצונך יכלה
זרעך או תמסר ביד אויב כו'. אלמא, אע"ג דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי, רק שעל
ידו באו לתקלה, אפילו הכי נענש, כ"ש הכא, שבשליחותך בא אליו הרע הזאת, דאיכא
למיחש לעונש יסורין. וטוב שתקבל עליך ייסורין. כגון תענית מ' יום, ואם יש לו בנים
קטנים, תן להם כפי נדבת ידך ותנצל מצוקה וצרה. ואמרינן במסכת שבת פרק שואל
(קמ"ט ע"ב), כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה".

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

וכדברי מהרי"ו כתב מדעת עצמו בבאר שבע בסנהדרין שם.

ובשו"ת צמח צדק הקדמון (סימן ו') דחה דברי המהרי"ו, וכתב גם לחלק בין שליח בחנם לשליח בשכר, ולשיטתו כל שמשכר בשליחות זו אין כל אחריות רובצת על המשלח, דדרכו של אדם למסור נפשו על פרנסתו כמ"ש רש"י (ב"מ צ"ב ע"א): "בדבר שאתה מוסר נפשך עליו לעלות בכבש ולעלות באילן דמוסר נפשו למיתה והיינו שכיר". ומשום כך אין כל אחריות רובצת על המשלח, אך כאשר השליח עושה בחנם אכן אחריות רובצת על השולחו, וצריך הוא כפרה.

וגם במה שהביא מהרי"ו מהא דשבת (קמ"ט ע"ב), דחה הצמח צדק דשם מדובר במי שחבירו עבר בחטא ונענש על ידו ואין זה ענין למי שחברו נפגע או מת על ידו, עי"ש.

ומהרי"ו הביא כמקור לדבריו מה שאמרו חז"ל בסנהדרין (צ"ה ע"א) שהקב"ה אמר לדוד "עד מתי יהיה עון זה טמון בידך" על אחימלך ונוב עיר הכהנים שנהרגו על ידו, וכן על דואג שנטרד על ידו, ועל שאול ושלוש בניו שנהרגו על ידו. הרי שדוד נתן את הדין על כל אלה שנהרגו ונטרדו על ידו אף שלא התכוון להרגם ולהרע להם כיון שמ"מ נהרגו ונטרדו על ידו בעקיפין, וה"ה בני"ד.

ולכאורה היה מסתבר לומר דאין הדבר תלוי אלא במעשיו והנהגתו של אדם, דכאשר פשע כלפי חבירו שמת כתוצאה מרשלנותו אכן חייב הוא כלפי שמיא וקולר תלוי על צוארו, אך כאשר אונס גמור הוא ולא בגינו ובגין פשיעתו או רשלנותו נהרג חבירו, אין הוא נושא באחריות מות חבירו.

ולפי דברינו מובן שדוד פשע כלפי אחימלך כאשר העמיד פנים כאילו בא בשליחות המלך שאול ובכך פיתה אותו לתת לו ככרות לחם ואת חרב גלית, ואילו היה אחימלך יודע שדוד בורח משאול הרודף אחריו לא היה נותן לו את החרב, ובכך הביא דוד למות אחימלך ונוב עיר הכהנים, ומשום כך ראוי היה לעונש. אך בתשובת מהר"י וייל לא מבואר באיזה דרך מת השליח ר' עזרא והאם ר' יקותיאל פשע בשלחו אותו למותו, וצ"ע בכ"ז.

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

ועוד יש להעיר בזה לולי דברי מהרי"ו, דהלא אמרו חז"ל (יבמות קכ"א ע"ב) שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, ושמא לא הקפיד הקב"ה אלא עם גדולי עולם כמו יעקב אבינו ודוד מלך ישראל, ולא עם כל אחד ואחד, וצ"ע בזה.

והנה בשו"ת מהרש"ל (סימן צ"ו) נשאל מאיש אחד, ר' משה יצחק שמו, שלקח עמו בספינה נער יהודי, והנער התפרע בספינה והשתולל והכה צעיר נכרי עד שהגויים התנכלו לפגוע בו ותבעו במפגיע מר' משה יצחק להעניש את הנער היהודי, ואיימו עליו שאם הוא לא יענישו יפגעו בו הם. ור' משה יצחק רדף אחר הנער לתופסו ומשחמק ממנו ביקש מגוי לתופסו, וכאשר הנער ברח מן הגוי נפל לבור מים וטבע ומת. ור' משה יצחק נפשו בשאלתו בשברון לב האם צריך הוא כפרה.

וכתב המהרש"ל דכיון שנער זה במעשיו הרעים הביא על עצמו סכנה זו, והוא זה שבמעשיו גרם למותו, אין כל אחריות רובצת על ר' משה יצחק, ובזה אף מהרי"ו מודה, עי"ש.

וכיוצא בדבריו כתב גם בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן מ"ד) ואימץ את סברת המהרש"ל, וז"ל השאלה:

"על דבר המקרה בלתי טהור שקרה בק"ק בריסק דליטא להגאון מוהר"ר בינש ז"ל, המעשה שהיה כאשר אותו האיש הציע דבריו בפנינו בעת שבא לקבל דינו. איך שהוא בא לנקש על פתח הרב ז"ל בחצר כדי לבקש על נפש נער אחד מקרוביו ומיודעיו להליץ בעדו להקל מעליו מתח דינו שפסקו עליו כידוע. והנה הרב הנ"ל נבהל וחשב שאותו האיש בא לעשות עמו רעה לקחת נקמתו ממנו, ומיראתו נעל בעדו פתח החדר, ונשא תיבה אחת משא כבד והניח לפני פתח החדר, ובסבת זה נחלה ונפל למשכב ואף שהלך אחר זה יום או יומים על משענתו בחוץ וקבל רפואות מרופא נכרי אחד וסוף נפטר וחיים לכל ישראל ולרבנן שבק".

ומהר"ם פסק כדעת מהרש"ל שאין כל דין רובץ על האיש שבא לבית הרב ואינו צריך כל כפרה כיון דהמת איהו דאבעית נפשיה, עי"ש.

ויש להעיר לכאורה על דבריהם, דהלא דוד נענש לא רק על אחימלך וכהני נוב שנהרגו על ידו, אלא אף על דואג האדומי שנטרד על ידו ועל שאול ובניו שנהרגו על ידו, והרי הם ודאי גרמו במעשיהם לקורות אותם, שהרי שאול נענש על שהרג את נוב

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

עיר הכהנים, ודואג נטרד על שהסגיר את דוד, הרי לן דמ"מ העון היה תלוי גם בצווארו של דוד כיון שבסיבתו קרה כן, וצ"ע בדברי אבות העולם מרנן המהרש"ל ומהר"ם מלובלין.

ובשו"ת נודע ביהודה קמא (או"ח סימן ל"ד) נשאל במעשה שהיה שזקן אחד ביקש סחורה מחבירו על מנת ללכת ולמכור במקום קרוב, ואשת הזקן הפצירה בו שלא ליתן לבעלה סחורה כי זקן הוא ותש כחו והדרך משובשת בגייסות, ולבסוף, מחמת הפצרות הזקן, נתן לו סחורה, ונהרג אותו הזקן בדרך. ואיש זה שסיפק את הסחורה לזקן שאל אם צריך תשובה וכפרה.

וכתב הנוב"י, דכיון שהזקן הוא זה שיזם את הענין ולא המוכר התחיל בענין, אין צריך כפרה כלל, אלא שבסוף דבריו כתב דכיון שרוב הקהילה כבר פסק לו שצריך כפרה יתענה שלש תעניות בה"ב, ואם ירצה לתת מתנה ליתומים טוב יעשה, עי"ש.

ובשו"ת יד אליהו לרבינו אליהו ב"ר שמואל מלובלין (סימן כ"ח) [נדפס לראשונה בשנת תע"ב, ודבריו הובאו להלכה בבאר היטב ובהרבה פוסקים] דן במעשה שהיה, שבעה"ב יצא לדרכו עם משרתיו ובאמצע הדרך ירד שלג גדול וקור עצום וכולם מיהרו לחזור לעיר, אך בעה"ב דרש במפגיע ממשרתו לילך לדרכו כדי להגיע ליומא דשוקא. הנער המשרת התחנן על נפשו כי חשש מן הקור והשלג פן יסתכן וימות, אך בעה"ב אילץ אותו לילך לדרכו. לבסוף מת הנער ממכת קור בחזרתו משם.

הרב שפנה לבעל יד אליהו כתב בתשובתו לדחות את דברי מהרי"ו והבאר שבע, וחדש דדוד לא נענש כלל על שגרם את מותם של אחימלך ונוב עיר הכהנים אלא על שקילל את שאול והתפלל שימות בחרב או בדבר, והוא שאמר לו הקב"ה עד מתי יהיה עון זה טמון בידך, עי"ש.

והיד אליהו דחה בתוקף את דבריו וכתב שתלה בוקי סריקי בדוד מלכנו אור העולם, והצדיק את דבריהם של גדולי הדורות שלמדו מגמ' זו בסנהדרין דאכן חייב המשלח על מות שליחו וצריך תשובה וכפרה על זה.

אמנם כיון שבמעשה זה נהג המשלח בפשיעה גמורה וזלזל לחלוטין בנפש הילד, ועבר על מה שאמרו חכמים "מאי דעלך סני לחברך לא תעביד", אף השואל הסכים שבעל הבית צריך כפרה גמורה, והחמיר מאד בתשובתו, עי"ש.

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

והנה אף שכל הפוסקים הנ"ל דנו כל אחד במעשים שהיו ובעובדות שונות ומשונות, בחלקם מיירי בשליח שמת במילוי שליחותו, ויש לעיין אם זה תלוי בגדרי השליחות, ובאיזה מדה שלוחו כמותו לענין זה. וכך מבואר באבני נזר (יו"ד סימן תע"ח) דכיון דשלוחו של אדם כמותו הו"ל כאילו הולכו בידים למקום סכנה. ולפי זה כתב לחלק בין שליח שמת בהליכתו בעודו שליח, למי שמת בחזרתו כאשר כבר השלים שליחותו ובזה אין כל אחריות על המשלחו, עי"ש.

ולפי דרך זה יש לדון ולפלפל בכמה סוגיות בש"ס שמהם יש ללמוד דשלוחו כמותו לא רק לעצם ענין השליחות אלא אף לגבי דברים נלווים וצדדיים. עיין קידושין (מ"ג ע"א) שנחלקו אם שליח נעשה עד, וב"מ (צ"ו ע"א) לגבי שאלה בבעלים אם שלוחו כמותו.

אך באמת נראה פשוט דלא נחלקו בגדרי שליחות כלל, אלא בשאלה הכללית של גרימת מות בדרך רחוקה וללא כל כונת הריגה ועון אם צריך כפרה ותשובה, שהרי כל עיקר ראית מהר"י וי"ל והבאים בעקבותיו מהמבואר בסנהדרין שדוד המלך נענש על שגרם למותם של כהני נוב וכו' עי"ש. וע"כ דשורש שאלה זו בגדר גרמא בעון הריגה היא ולא בגדרי שליחות, וז"פ.

ובאמת אין זה ענין לשליחות כלל, דהלא אין ההורג שליחו ולא המת, ומה חובת המשלח תלוי בשליחות, אתמהא.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קע"ז) שדן בענין נערה משרתת שבלעל אחד הבהיל אותה עד שנפלה מעולפת, וגבירתה בהיותה בהולה להציל אותה שלחה ידה לצנצנת יי"ש כדי למזוג לתוך פיה כדי שתשיב נפשה, ובטעות לקחה צנצנת דלק ושפכה לתוך פיה וגרמה למותה, האם צריכה כפרה.

והחת"ס הביא את תשובת מהרי"ו ודן בהם, והסיק דכיון שהתכוונה להצילה אינה צריכה כפרה. ומ"מ חזינן מכל דבריו דאין הגידון דוקא במשלח ושליחו אלא בכל מי שגרם למות חברו בדרך עקיפה וללא כונת זדון, כמבואר בדברינו.

וגוף תשובת החת"ס מחודשת, דהלא לא גרמא בלבד יש כאן אלא הריגה בידים, ואף אם הוי שוגג הלא ההורג בשוגג גולה לעיר מקלט, ואף שפטרו האב המכה בנו והרב

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

הרודה בתלמידו לחנכו אין זה אלא גזה"כ, כמבואר במכות (ח' ע"א), אבל לכאורה צריך כפרה לצאת יד"ש, ואכמ"ל.

וכיון שנתברר דלא בדיני שליחות עסקינן אלא בגדרי אחריות כלפי שמיא במסבב מיתת חבירו, נראה ברור דאין הדבר תלוי אלא אם אונס גמור הוא או פושע במה שהתרשל ולא הקפיד כראוי במה שהיה בידו לעשות, ואבוהון דכולהו דוד ונוב עיר הכהנים, דלכאורה הו"ל לאסוקי אדעתיה שמא דואג ימסור לשאול המעשה אשר נעשה, אבל במקרה סכנה שא"א היה כלל להעלותו על הדעת, מה' יצא הדבר ונוקה האיש מעון. כך נראה לכאורה לענ"ד. ושו"ר שאכן כך כתב בשו"ת צמח צדק (סימן ו'), עי"ש היטב.

אמנם עדיין אפשר שאף באונס גמור צריך כפרה מסויימת בדרך שאמרו חז"ל (ב"ב קי"ט ע"ב) מגלגלין זכות ע"י זכאי ומגלגלין חובה ע"י חייב, ואם אינה אלקים לידו סימן רע הוא לו שחייב הוא ועליו לפשפש במעשיו ולתקן דרכיו, אף שבמעשה זה אין שמוץ חטא בידו, ודו"ק בזה.

ומ"מ תמיהני שכל הפוסקים הנ"ל גדולי עולם ענקי התורה לא הביאו מקור מפורש מאבינו יעקב שחרד שמא הקב"ה יתבענו מיתתו של יוסף כאשר חשש שמת בשליחותו.

ואף מקור זה מתיישב לפי דרכנו דיעקב אבינו הו"ל לאסוקי אדעתיה שמא האחים יתנכלו ליוסף בקנאותם בו על חלומותיו, ואף שבסוף חשב יעקב שחיה רעה אכלתהו וטרף טרף יוסף ולא שניזוק ע"י אחיו, הרי זה תלוי בדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס, ונראה עוד דכיון שיעקב חשב שיוסף נטרף ע"י חיה רעה, מסתבר שהוא נושא באחריות כיון ששלחו למקום חיות רעות בלי שמירה, וז"פ, ודו"ק בכ"ז כי קצרתי.

ושוב שמת י אל לבי בשו"ת יד אליהו שם שגם הוא העיר מיעקב אבינו שאמר אמיתה הפעם וז"ל: "אע"ג דשם לא היה סכנה ולא חשד בבניו גם יוסף הלך בשמחה יותר ממאה שלוחים בשכר, ומה גם ששלוחי מצוה אינם נזקים או לאו ברי הזיקה ואעפ"כ היה חייב אם מת ח"ו".

אמנם בפירוש החסיד יעב"ץ עמ"ס אבות (פ"ג מ"כ) כתב: "ויעקב ע"ה חטא מעט בשגגה בשלחו את יוסף אל הצאן ונענש מעט בכבוד והכל במשפט ב"ה וב"ש".

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

ב

השולח חיילים לקרב ומתו

והנה נשאלתי ע"י קצין ששלח קבוצת חיילים לפעילות סיור במלחמה נגד מחבלים מרצחים ובקרב שהתפתח נהרגו שנים מחייליו, ונפשו היתה עגומה עליו וביקש את נפשו בשאלתו האם מדת הדין רובצת עליו וצריך תשובה וכפרה.

והשבתי לו להרגיע נפש עייפה ועניה סוערה שאינו צריך כפרה כלל, מכמה טעמים.

דהלא כך דרכה של מלחמה, כי רבים חללים הפילה, וכיון שנהג בכל אמצעי הזהירות ולא התרשל בתפקידו ולא זלזל בחיי פקודיו, ומלחמת מצוה היא, ועוד דאין כאן שליחות פרטית והחיילים אינם שליחים של מפקדם ולא להנאתו פעלו אלא בשליחותו של הקב"ה יוצאים הם למלחמה והמפקד אינו אלא כמדריך ומורה, ומשום כל הני טעמי נראה ברור דכל כה"ג אין הקולר תלוי בצוארו.

ג

חיובי שמירה על אדם מדיני שומרים

והנה מצינו עוד כעין השאלה הנ"ל בדיני ממונות בחו"מ (סימן קע"ו סעיף מ"ח).

וז"ל השו"ע שם:

"אחד מהשותפין שהולך סחורות השותפות למקום אחר למכור ונשבה ופדאו חבירו מהאמצע ומשכה השותפות ולא היו מקפידין זה על זה ומת, יורשי המת נוטלים תחילה מהאמצע כשיעור פדיון אותו שנשבה".

והרמ"א הוסיף בזה:

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

"כי אין שותף חייב לפדות חברו אעפ"י שנתפס מכח השותפות וכו'. וכל זה בשותפין, אבל מי ששולח חברו בעסקיו ונתפס י"א דאם הלך בשבילו בחנם חייב לפדותו דהו"ל עליו כשואל שחייב באונסין, ויש חולקין".

ומקור דברי השו"ע הם בשו"ת הרא"ש (כלל פ"ט ס"ד) הובא בטור סימן קע"ז. ובמש"כ הרמ"א שנחלקו בשליח, עיין במרדכי ב"מ (סי' שנ"ט) ובשו"ת מהרי"ק (שרש קל"א). ומלשון הראשונים מבואר דבדיני שומרים עסקינן, דבשליח בחנם דין השולח כדין שואל כיון שכל הנאה שלו. ונחלקו אם יש חיוב אונסין על השואל בנזקי השליח שהוא אדם, או שמא אין דין שואל אלא על ממון השואל תחת ידו. ועוד חילקו בין שליח בעלמא דדין השולח כדין שואל שחייב באונסין אבל בשותפין דשניהם נהנים אין כאן שואל אלא כעין שוכר ושומר שכר דפטור על האונסין.

ועיין עוד שם בסימן קפ"ח סעיף ו'.

"מי שהגיע לו היזק בממונו מחמת שליחות שולחו או שהעלילו עליו מחמת השליחות והפסידוהו ממון אין המשלח חייב לשלם לו נזקו. (ועיין לעיל סימן קע"ז סמ"ח)".

[ובסמ"ע ס"ק י"א ביאר כונת הרמ"א דסעיף זה תלוי בשתי הדעות שהביא בסימן קע"ז, עי"ש].

ובנתיבות (שם ס"ק ס') הקשה, דהלא הוי שמירה בבעלים כיון שהאדם עצמו הוא החפצא דשאלה והוא הבעלים. ועוד הקשה דהלא אם מדין שואל באנו לחייב הלא הו"ל מתה מחמת מלאכה. ועוד דן אם בן חורין איתקיש לגבי דין שומרין, עי"ש.

ומשום קושיות אלה כתב דלמעשה אין להוציא ממון בכה"ג. [ובלא"ה אין להוציא ממון כיון דהוי מחלוקת הפוסקים ושתי הדעות הובאו ברמ"א ויכול המוחזק לומר קים לי, וז"פ].

ובמק"א כתבתי דבאמת אין זה מדין שואל ממש דכו"ע מודי דאין דין שמירה על אדם, אלא דהוי כעין שואל להתחייב באונסין, דכיון שכתבו התוס' (כתובות נ"ו ע"ב) דחיוב שומרין ודיניהם לאו גזה"כ הם אלא שהתורה ירדה לסוף דעתו של אדם וכל שהנאה גדולה כך מתחייב האדם יותר תמורת הנאתו וכ"כ בקצוה"ח (סימן ש"מ

גרמת מוות בעקיפין ובלא כוונה

סק"א), מסתבר אפוא דהשולח חבירו בשליחותו דעתו להתחייב על האונסים כמו ששואל חייב באונסים.

והנה כע"ז בשו"ת חתם סופר (סי' ק"מ) לענין שליח שפשע ומסר שטר ביד שותף נגד ציווי השותף המשלחו, דאף דאין דין שומרין בשטרות מ"מ דינו כשומר לענין שחייב גם בגרמא, עי"ש. והארכתי בזה במק"א (שו"ת מנחת אשר ח"ב סימן קי"ד – קט"ו), ואכמ"ל.

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הרמב"ן (בפתיחה לחומש שמות) מגדיר את ספר בראשית ספר היצירה, וביאר דרוב רובו של הספר עוסק במעשי האבות שכולן יצירה לבנים. ובסוגיות רבות בספר בראשית הלך הרמב"ן בדרכו ופירש את הקורות את האבות ואת הנעשה על ידם כרמז וכיצירה לעתידות.

וראוי להתבונן בדרך הלימוד ואופן ההתבוננות למעשי האבות. ובספרים רבים מגדולי הדורות פירשו את מעשי האבות, בקושייתיהם, ובתירוציהם ובביאוריהם עפ"י אמות המידה של הבנתנו הדלה ועפ"י הרגשת המוסר המוגבלת שלנו. ולענ"ד יש לנו לילך לאורו של רבינו הרמב"ן ולהבין שהאבות הקדושים בפרשיות רבות ובעניינים רבים לא עשו מה שעשו ולא פעלו מה שפעלו עפ"י תגובות ורגשות אנוש, והיו נעלים כפי שיהיו, אלא כל מעשים וענייניהם היו מכוונים לקבוע עתידות בישראל ולהכין את הדרך לתיקון עולם במלכות שמים.

ואע"פ שודאי ראוי ללמוד מוסר ומידות טובות ממעשיהם, אך יש להבין שיש דרך נוספת בהבנת מעשי האבות וזה לפי דברי הרמב"ן, וכך רואים תדיר בזוה"ק שפירש את כל מעשי אבותינו הקדושים כקביעת עתידות לעם ישראל ולתיקון עולם במלכות שדי.

ונבאר כמה דוגמאות.

הן תמהו על יוסף הצדיק איך לא חס על צער אביו היושב עליו על שקו ותעניתו ומתאבל על בנו, ומשעלה לגדולה והוכתר למשנה למלך מצרים למה לא שלח להודיע ליעקב לאמר, עוד יוסף חי.

ויש שתירצו שיוסף לא רצה לגרום לאחיו עגמת נפש ובושת פנים. ולדעתי הענייה אחרי בקשת המחילה אלפי פנים ורבבות פעמים אין הדברים מתיישבים על הלב וכי ראוי לרחם יותר על עושי העוול מאשר לחוס על צערו של קרבן העוול, וכי נכון הדבר למנוע בושה מאחיו שהתאכזרו לו ולאביהם, ולהתעלם מצערו ויגונו של יעקב הצדיק איש תם יושב אהלים.

במעשי האבות ויוסף הצדיק

וביותר יש לתמוה דהלא יכול היה יוסף להודיע שהוא חי וקיים מבלי לגלות לו על מכירתו ע"י אחיו.

וראיתי בזה תירוצים רבים ולא נתקררה דעתי בהם.

והנראה בזה דללא כל ספק הבין יוסף ברוח קדשו ובעוצם בינתו, דאין כאן מהלך טבעי, אלא מהלך אלוקי המתרחש למעלה מדרך הטבע, פלא היה בעיניו שאחיו נהגו כלפיו בדרך אכזרית והתעלמו מתחנונו. אך יותר היה לפלא בעיניו שהתעלמו מצער אביהם שהיו מסורים אליו בלב ונפש, ידע יוסף שאין זה טבעם ודרכם של אחיו הצדיקים, ועל כרחך שגזירת שמים יש כאן, וביטול מסויים של הבחירה.

ופלא ע"ג פלא שעברה ארחות ישמעאלים, והם שקנוהו ומכרוהו למדינים. ובבית פוטיפר נטפלת אליו אשת אדוניו והוא נזרק לבית הסוהר ושם שר המשקים ושר האופים וחלומותיהם, ובפתע פתאום עולה הוא מבירא עמיקתא לאיגרא רמא, לפתור חלומותיו של פרעה ולכהן כמשנה למלך.

ברור היה לו שהשתלשלות זו נפלאה היא ומאת ה' היתה זאת היא נפלאה בעינינו, ובאשר כן אין לו לאדם לעשות דבר ולפעול לפי דעתו והרגשותיו אלא שב ואל תעשה עדיף, פן יקלקל את השורה, אלא דום לה' ויוחל לו.

ואפשר שגם זאת ידע יוסף הצדיק ברוח הקודש שפיעמה בקרבו דבסוף הענין יעקב צריך לירד מצרימה, ועליו להתגבר על רצונו העז ותכונת נפשו למען ימלא רצון ה'.

וזה הנראה ביאור ענין פלאי וקושיא גדולה בפרשת ויגש. דהנה כאשר מתגלה יוסף אל אחיו אמר הוא להם:

"ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אתי הנה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם. כי זה שנתים הרעב בקרב

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר. וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדלה. ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלקים וישימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומשל בכל ארץ מצרים. מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלקים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד. וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך. וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תורש אתה וביתך וכל אשר לך. והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. והגדתם לאבי את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם ומהרתם והורדתם את אבי הנה" (פרק מ"ה ה' – י"ג).

ורק אחרי אריכות גדולה זו כתיב:

"ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו. וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו" (שם י"ד – ט"ו).

ולכאורה סדר הפוך יש כאן, והלא זה שנים שיוסף לא ראה את אחיו והמה לא ראוהו, ובפרט אחיו הקטן שהיה אחיו מאב ואם ונכמרו עליו רחמיו וגעגועיו, ופלאי נדבר איך לא נפלו זה על צוארי זה, ולא חיבקו ולא נישקו איש את אחיו עד אשר כילה דבריו ותוכניותיו להוריד את אביהם יעקב לארץ מצרים, והלא פלא הוא, ובדרך הטבע קודם היו נופלים זה על צוארו של זה בפרץ של התרגשות ודמעות של גיל ושמחה, ורק אח"כ ירקמו תוכניות לעתיד.

אלא שיוסף ידע שקודם עליו לקיים את התוכנית האלוקית, כי לא היה זה סיפור של איש עם אחיו כדרכו של עולם אלא מהלך נשגב הנוגע לכל העבר והעתיד של כלל ישראל, טרם יתפנה לרגשות אנוש ולאחוות אחים עליו למלא את תפקידו ויעודו האלקי במה שהיה נראה בעיניו כשלב האחרון במסע פלאי שכל כולו בהשגחה פרטית.

במעשי האבות ויוסף הצדיק

הנה אמרו חז"ל (שבת י' ע"ב):

"לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל
שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו –
נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים".

ויפלא לכאורה, דיעקב אבינו לא למד מן הכשלון ולאחר שישב כ"ב
שנה באבל בשק ותענית חזר על אותה הטעות והקדים את אפרים לפני
מנשה הבכור.

וגם יוסף לא למד מאומה שהרי כתיב "לכלם נתן לאיש חלפות שמלת
ולבנימן נתן שלש מאות כסף וחמש חלפת שמלת" (מ"ה כ"ב) מה שלא
נתן לשאר אחיו ושניהם יעקב ויוסף הפלו בן בין הבנים.

אלא נראה פשוט, דאין כונת חז"ל להעביר את יעקב אבינו תחת שבט
ביקורתם ולומר שיעקב טעה וחסא בכתונת הפסים שעשה ליוסף בן
הזקונים, ובודאי היו ענינים רמים ונשגבים בכתונת זו, אלא דמ"מ
נתגלגלו הדברים מן השמים בדרך שנוכל ללמוד לא להפלות בן בין
הבנים.

וכך גם כשהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה ידע ברוח קדשו שכך
דעת עליון וכך ראוי לפי העתידות.

וגם כשיוסף נתן לבנימין יותר ממה שנתן לשאר אחיו היו בזה טעמים
נסתרים שלא נתפרשו בכתוב או במדרשות. כך ראוי ללמוד וללמד את
מעשי האבות ומעשי יוסף דור ראשון לבנים.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

